

Djävulen enligt Katolska kyrkans officiella lära

Karin Moberger

LUNDS UNIVERSITET | CENTRUM FÖR TEOLOGI OCH RELIGIONSVETENSKAP

RHU X11 15 hp

Professor Anne-Christine Hornborg

Examinator: Professor Olle Qvarnström

2015-0317

Abstract

1 Inledning	5
1.1 Syfte och frågeställning	6
1.2 Teori och metod	6
1.3 Källpresentation och forskningsöversikt	7
2 Definitioner och teoretiska utgångspunkter	8
2.1 Begreppet ondska	8
2.2 Tänkbara alternativ till ondskans beskaffenhet ur ontologisk synvinkel	9
2.3 Definition av en ond handling	9
2.4 Djävulen på olika plan	10
2.5 Språklig betydelse av <i>satan</i> respektive <i>djävul</i>	11
2.6 Djävulens kön	11
3 Huvuddel	11
3.1 Ondskans natur enligt Augustinus och Thomas av Aquino	11
3.2 Djävulens natur	13
3.3 Djävulen i förhållande till ondskan	13
3.4 Djävulens ursprung	14
3.5 Syndafallet – en myt	14
3.6 Synd	15
3.7 Hur djävulen gör för att förleda människan till onda handlingar	15
3.7.1 Genom anfäktelse	15
3.7.2 Genom frestelse	16
3.7.3 Genom det naturligt onda	17
3.8 Djävulen tillåten	17
3.9 Djävulens funktion i Gamla Testamentet	18
3.10 Djävulens funktioner i Nya Testamentet	19
3.11 Djävulens mål och kamp	19
3.12 Djävulens namn, handlingar och egenskaper enligt Nya Testamentet	20
3.13 Djävulens namn, handlingar och egenskaper enligt John Milton	21
3.14 Tabeller	24
3.14.1 Nya Testamentet	24

3.14.2 John Milton	25
3.15 Varningar för att inte tro på djävulen – påve Franciskus homilia	25
3.16 Relationen mellan djävulen och återlösningen	27
3.17 Djävulens verksamhet	27
3.17.1 <i>Den lilla eller enkla Exorcismen</i> och dopet	27
4 Resultat	28
5 Diskussion – en personlig reflektion om djävulen som lösningen på teodicéproblemet	29
6 Referenslista	31
Bilagor	32

Hennes former som förde tanken till en Himmelsk ängels men mjukare, mer kvinnliga och veka, och hennes grace och oskuld, hennes blickar och varje handling, varje gest betvang med ens hans ondska, ryckte ljuvligt bort hans vilda raseri och dolska uppsåt. Så dröjde överväldigad, förstummad en stund den Lede, skild från allt det onda han bar i själen, fri från fiendskap, svekfullhet, avund, hat och hämndbegär. Men helvetet som brann i honom ständigt, om så han var i Himlen, dödar snart hans hänryckning och plågar desto mer, ju mera han betraktar denna sällhet han ej förunnats själv, och åter minns han sitt grymma hat, och väcker njutningsfullt sin lust igen till skada och fördärv.

ur John Miltons *Paradise Lost*

Ett stort tack till min gode vän och kollega, vars envishet gjorde det omöjligt att slippa undan skrivandet

Och till min son Elias som alltid är så hjälpsam och generös

Abstract

Enligt Katolska kyrkans lära existerar ondskan objektivt, inte efter tycke och smak eller avhängig normer i olika samhällssystem. Dogmen, explicit angiven i Katolska kyrkans katekes, innebär att djävulen verkligen existerar i metafysisk mening och inte i metaforisk, mytologisk eller abstrakt betydelse utan som en närvarande ond makt med vilja och intelligens ur vilken ondskan utgår. Berättelsen om syndafallet orsakat av ängeln Lucifer tolkas däremot symboliskt. Det ligger i symbolens funktion att uttrycka något väsentligt på ett annat plan, i det här fallet hur ondskan påverkat mänskligheten, med andra ord varför ondskefulla handlingar, av människor och även av djävulen, tillåts av den allsmäktige guden. Grymhet och hat beskriver djävulen i Nya Testamentet, vid sidan av egenskaper som ofta handlar om splittring, lögn, död och mörker. Målet är att efter en temporär jordisk makt besegra Kristus genom att förvräda människans sinnen och intellekt i syfte att skapa förvirring kring moraliska värden.

1 Inledning

När Satan eller djävulen kommer på tal infinner sig ofta en reaktion oavsett religiöst intresse i övrigt. Man associerar kanske till djävulsdyrkan eller ler åt den medeltida mytologiska djävul, som i ormens form frestar Eva i Edens lustgård och ytterst orsakar människosläktet både ondska och död eller till den Lede fastfrusen längst ned i helvetesklyftan omgiven av sina demoner med uppgiften att dela ut de straff som motsvarar brottet man inte ångrat före döden. Den som tror att djävulen existerar i verklig mening möter förmodligen höjda ögonbryn, åtminstone i sekulariserade kretsar. Frågan är vilken djävul det egentligen är man inte tror på eller tror på.

Uppsatsen är skriven med avstamp i en livslång önskan att förstå ondskans ursprung och verkningsmekanismer, framför allt frågan om hur ondskan gör för att tränga in i både människor och natur och var gränsen går mellan frestelse och anfäktelse, det vill säga hur långt människans ansvar för onda handlingar och tankar sträcker sig och hur långt betydelsen av arv och miljö duger som svar. Möjligheten gavs här till en reflektion om ett tänkbart förhållande mellan ondskan och en eventuell djävul och om denna potentiella onda makts existens i så fall skulle kunna ses som ett rimligt alternativ till lösningen av ondskans problem i en modern värld långt bortom medeltiden. Uppsatsen avslutas med en diskussion av dilemmat med teodicéproblemet.

Initialt i mitt forskningsarbete var intentionen att jämföra hur Svenska respektive Katolska kyrkan generellt betraktar djävulen, som en realitet eller som en metafor. Den livliga teologiska debatt som fördes i samband med valet av ny ärkebiskop under hösten 2013 och vidare,

vilken handlade bland annat om huruvida Marias jungfruskap är en nödvändig förutsättning för Guds människoblivande, ledde till nyfikenheten på hur liberalteologer i Svenska kyrkan ser på djävulens existens och förutsättning för återlösningen, samt eventuellt en hypotes beträffande teodicéproblemet i denna kontext. Emellertid gavs inte tillträde för intervjuer av tongivande representanter för Svenska kyrkan. En före detta biskop svarade att djävulen är en komplicerad metafor. Svaret gav ingen klarhet i huruvida föreställningen om en metaforisk djävul representerar Svenska kyrkans tolkning generellt, till exempel gällande dop, inslag i predikningar och psalmer.

Däremot tog Anders Piltz; teolog, författare och katolsk präst i dominikanorden emot för intervju, varför frågeställningen i stället fick rikta sig enbart mot den katolska kyrkans svar på frågan om djävulens eventuella existens. Katolska kyrkans hela lära finns explicit formulerad i Katolska kyrkans katekes, inkluderat läran om djävulen. Tydligheten i den katolska traditionen gör den fruktbar att utgå ifrån när man vill studera och diskutera djävulen ur traditionell kristen synvinkel. Nämnas bör i sammanhanget att i Vatikanens påvliga bibelkommission, diskuterades kyrkans nutida bibeltolkning 1993. Förhållningssättet i dokumentet pekar på möjligheten att närma sig både Gamla och Nya Testamentet utifrån att se texterna som ett uttryck för livserfarenheter. Den allegoriska andliga tolkningstraditionen har rötter i tidig medeltid (tusen år före Luthers mer bokstavsbundna dito) och av andelen bokstavstroende präster i svenska samfund finner man den lägsta i det katolska samfundet. Den traditionella öppenheten för tolkningar utesluter inte föreställningen om en djävul i bokstavlig mening.

1.1 Syfte och frågeställningar

Den övergripande frågeställningen är hur Katolska kyrkan uppfattar djävulen, det vill säga djävulens väsen och sätt att verka. Syftet har varit att nyansera de vanligt förekommande föreställningarna om djävulen, genom att presentera en tolkningsmöjlighet utöver den gängse mytologiska– den katolska teologins.

Frågorna nedan ställs till Katolska kyrkans officiella lära om djävulen.

1. I vilken bemärkelse och med vilka egenskaper existerar djävulen?
2. Vilket samband råder mellan ondskan och djävulen?
3. Vilka är djävulens metoder?
4. Vilket mål har djävulen?
5. Hur ser katolska kyrkans traditionella lösning på teodicéproblemet ut?

1.2 Teori och metod

Första steget var att analysera ondskans och djävulens olika abstraktionsnivåer i förhållande till litterära stilfigurer, det vill säga skilja metafor, myt, personifikation och projektion från

den reella onda makt uppsatsen skulle handla om. Likaså var definitionerna mycket viktiga för kartläggningen av katolicismens förhållningssätt till ondskan. Den litterära utgångspunkten har framför allt varit Bibeln, Katolska kyrkans officiella lära, formulerad i Katolska kyrkans katekes, och Thomas av Aquinos *Summa Theologica* och *De Malo* samt något av kyrkofadern Augustinus teologi, vilken Thomas av Aquino ofta hänvisar till. En läsning av Thomas skrifter måste troligtvis bli blygsam för den som inte är djupt insatt, inklusive undertecknad, med tanke på komplexiteten och vidden.

Bibelverserna under rubriken "Djävulens namn, handlingar och egenskaper enligt Nya Testamentet" skall betraktas som referat och inte som tolkningar. Urvalet är gjort utifrån några av de namn djävulen ofta förknippas med och som är relevanta i kontexten. Genomgången av ett antal fritt valda verser ur Nya Testamentet och John Miltons *Det förlorade paradiset* åskådliggör Satans namn, handlingar och egenskaper, vilka finns införda i tabellform. Katolska kyrkans katekes är indelad i kapitel, paragrafer och mindre numrerade avsnitt. För enkelhetens skull sker hänvisningarna direkt till avsnitten utan att kapitel och paragrafer anges.

De trosföreställningar och i någon mån praxis som beskrivs i uppsatsen representerar genomgående Katolska kyrkan och jämförs inte med de lutherska kyrkorna, vare sig gällande det som förenar eller skiljer dem åt.

1.3 Källpresentation och forskningsöversikt

Thomas av Aquino är en av de mest betydelsefulla filosofer och teologer genom tiderna. Som dominikan var han verksam under 1200-talet nära Neapel för att efter sin död helgonförklaras. Hans gigantiska verk *Summa Theologica* har haft en mycket stor betydelse för katolicismens troslära och tradition, vid sidan av kyrkofadern Augustinus teologi. Vidare har Anders Piltz, teolog, författare och katolsk präst i dominikanorden, spelat en viktig roll i slutsatsen av arbetet med utdrag ur tidskriften *Signum*, verket *Det gråtande djuret* samt med en intervju. (Se bilaga 1.) Hans litterära produktion och teologiska debatt är omfattande. En annan källa är en självbiografi av Gabriele Amorth, f. 1925, den ledande exorcisten i Italien, verksam utanför Florens. Påven Franciskus har uttryckt sin uppskattning över honom, vars verksamhet han menar vara nödvändig i tider av ökad satanisk närvaro. Företeelsen är kontroversiell i Katolska kyrkan. Amorths bok *An Exorcist Tells His Story*, som sålts i stora upplagor har ifrågasatts på grund av Amorths anspråk att ha utfört tusentals exorcismer; psykiska sjukdomstillstånd kan vara förklaringen till uttrycken menar kritikerna.

I Vatikanen samlas årligen sedan 1902 en påvlig bibelkommission för att främja bibelstudiet i katolska kyrkan och för att vederlägga tendenser som ur kyrklig synpunkt är falska. Dess uppgift är i första hand att främja den katolska bibelforskningen och sambandet mellan teologisk forskning och det kyrkliga läroämbetet. Resultatet från diskussionerna, som utges varje år i serien *Katolsk dokumentation*, anger riktning för kyrkoledningen men är inte styrande.

En helt annan infallsvinkel står Alvin Plantinga, en amerikansk religionsfilosof och metafysiker, för. Han anses vara en av de ledande i världen inom nämnda områden både i kristna som

sekulära sammanhang. Hans *God, Freedom and Evil* behandlar teodicéproblemet ur filosofihistoriskt perspektiv. Litteraturprofessor Henry Ansgar Kelly, verksam på Cambridge University, är inte teolog varför försiktighet rekommenderas angående den delen. Däremot är *Satan – A Biography* framför allt användbar när det gäller djävulens identitet, funktioner och kopplingar till bibeltexter samt med avseende på ett rikt och lärt innehåll. Historikern Bengt Ankarloo ger i sin bok *Helvetet - Döden och de eviga straffet i västerlandets kristna tradition*, material rörande medeltidens världsbild. En annan viktig källa har varit ett föredrag av Göran Hermerén, professor i vetenskapsteori, praktisk filosofi och medicinsk etik vid universitetet i Umeå och Lund.

Utdrag ur John Miltons 1600-talsepos *Det förlorade paradiset* illustrerar skönlitterärt djävulens egenskaper och handlingar. Anledningen till att använda en del ur verket är att Miltons inlevelsefulla och nyanserade beskrivning, lyriska bildspråk och personliga tolkning av den fiktiva djävulen, ur djävulens eget perspektiv, skapar en originell bild av djävulen. Milton följer den traditionella katolska traditionen om syndafallet men låter den Onde vara inte endast grym utan också utrustad med känslor som gör att läsaren ibland känner sympati, en ovanlig infallsvinkel under den här tiden. Protestanten Milton var i egenskap av sin lärdom väl insatt i den katolska traditionen, en utgångspunkt som därför inte hindrar att hans lyriska beskrivningar av djävulens egenskaper och handlingar används som komplement i arbetet.

2 Definitioner och teoretiska utgångspunkter

2.1 Begreppet ondska

När djävulen ska avhandlas handlar det om ondska. Naturligtvis är begreppet ondska omöjligt att definiera vetenskapligt. Försöken som filosofer, teologer och författare gjort genom tiderna sinar aldrig. Undran kring ondskan och döden är kanske de största existentiella frågorna människosläktet har att tampas med från barnsben genom livet. Men för att kunna diskutera djävulen behövs ändå någon form av utgångspunkt. Först och främst utgår Katolska kyrkans trossystem ifrån att ord som ondska, lögn, godhet, sanning och skönhet motsvaras av något i verkligheten, det vill säga inte endast är subjektiva åsikter och känslouttryck eller en mänsklig konstruktion, avsaknad av referens till något utanför det egna jaget. Värdet existerar oberoende av att vara värderat av ett subjekt. Motsatsen till denna värdeobjektivism är att utsagan ”Denna handling är ond” eller ”Detta är sant” helt saknar mening. Värdenihilismen förfäktades av filosofen Axel Hägerström, död 1939. En tredje ståndpunkt, värdesubjektivismen, betraktar värde avhängigt människors subjektiva uppfattningar, åtminstone till en viss gräns.¹¹ Anledningen till att med nödvändighet betrakta värden som objektiva är enligt kyrkans lära att ondskan bara har en sorts konsekvens – förödelse. Det har den oberoende av vad människor tycker och tror. Guds möjlighet att enligt kristendomen vända det onda till något gott är en

¹¹ Marc-Wogau, 984, s. 339.

annan sak. Konsekvensetiken förkastas enligt den katolska socialläran, som i grunden är pliktetisk.²

2.2 Tänkbara alternativ till ondskans beskaffenhet ur ontologisk synvinkel

- Ondskan är objektiv; den existerar oavsett uppfattning, tid och rum.
- Ondskan är subjektiv; uppfattningar om vad som är ont varierar mellan individer och kulturer, dock till en viss gräns. Därav följer att denna ondskan, beroende av subjektet inte kan innefattas i varandets yttersta grund.
- Ondskan är opersonlig, en abstrakt princip.
- Ondskan är personlig, dvs. med en egen identitet.
- Uttrycket ”ondskan i världen” betyder de sammanlagda onda handlingar och tankar, som förverkligas av mänskligheten och varken en personlig ondskan eller en opersonlig kosmisk kraft ligger bakom dem.
- Ondskan existerar inte över huvud taget utan är en mänsklig konstruktion; begreppet saknar innehåll.

2.3 Definition av en ond handling

Ett sätt att indirekt närma sig begreppet ondskan är att försöka definiera en ond handling. Beroende på människosyn kan man grovt sett betrakta en individ som ond eller skilja henne från handlingen i sig. Göran Hermerén ger förslag på en definition av en ond handling.³

- den handlande förutser konsekvenserna av sina handlingar och
- har för avsikt att tillfoga sina offer ett avsevärt lidande,
- saknar empati, känner varken skam eller ånger,
- känner tillfredsställelse i att tillfoga andra lidande,
- det finns ingen godtagbar ursäkt för de handlingar som utförts

Hermerén menar att den onda handlingen måste upprepas till att bli ett mönster och inte bara vara enstaka. Han skiljer på ondskefullhet och ondskan, dock går han inte vidare in på huruvida

² Katolska kyrkans katekes, 1996, nr. 1756.

³ E-mail, Göran Hermerén, *Den svårfångade ondskan*, bil. 2.

en yttersta ondska existerar.⁴ Enligt den Katolska kyrkans katekes är onda handlingar de värsta av synder, därför att man frivilligt väljer det onda. Om sjukdom och påtryckningar föreligger, liksom ofrivillig okunnighet till en viss gräns, minskas graden av skuld. Vissa handlingar är i sig själva, oberoende av omständigheter och avsikter, ”alltid synnerligen otillåtna”. Det gäller exempelvis hädelse och mened, dråp och äktenskapsbrott.

Ofrivillig okunnighet kan minska – men inte helt frita från – tillräknelighet när det gäller en svår synd. Men ingen människa kan antas vara okunnig om principerna för den moraliska lagen som finns inskrivna i varje människas samvete [...] Den synd som begås av ondska, genom att man frivilligt väljer det onda, är den värsta.⁵

Enligt svensk lagstiftning gäller att en olaglig handling som inte utförts medvetet inte är straffbar.

En gärning skall, om inte annat är särskilt föreskrivet, anses som brott endast då den begås uppsåtligen. Har gärningen begåtts under självförvållat rus eller var gärningsmannen på annat vis genom eget vållande tillfälligt från sina sinnens bruk, skall detta inte föranleda att gärningen inte anses som brott.⁶

2.4 Djävulen på olika plan

Ett vanligt uttryck ”ondskan på jorden”, eller ”all ondska”, kan betyda förnekandet av en icke-mänsklig ond existens. Ondskans ursprung ligger då i människan själv, om den alls existerar. Å andra sidan kan uttrycket ondska som en reell makt vara det man åsyftar, eventuellt betecknad med ”djävulen” eller ”Satan”. Begreppen personifikation, metafor, myt, projektion eller substantiellt väsen kan betraktas som olika alternativ till vad den så kallade djävulen skulle kunna vara. I personifikationen blir den abstrakta ondskan, det vill säga en ospecificerad generell ondska, till en person, dock inte med en reell existens utan till en litterär stilfigur. Denna personifikation, Ondskan, ska inte förväxlas med Ondskan själv, en enligt traditionell katolicism metafysisk djävul som är ämnet för uppsatsen. Djävulen som metafor eller mytologisk gestalt hänvisar till den onda del av verkligheten människan försöker förstå på symbolisk väg. När oönskade tankar och beteenden omedvetet genom projektionen överförs till ett objekt utanför det egna psyket, blir detta till något skrämmande – en djävul.

⁴ Hermerén, Göran, föredrag, Kultursällskapet i Ängelholm 2014-02-10, *Den svårfångade ondskan - filosofiska aspekter*

⁵ Katolska kyrkans katekes, nr. 1860.

⁶ Svensk författningssamling 1962:700, Lag (1994:458), brottsbalk (1962:700), 1 kap. 2§.

2.5 Språklig betydelse av *satan* respektive *djävul*

Viktigt att veta är att djävulen är en av många djävlar, enligt både Gamla och Nya Testamentet, identifierade som demoner.⁷ Den mäktiga demon känd som *djävulen*, syftar på *den Onde* eller *Satan*. Samma sak gäller för Satan som således är ”en satan” bland många, i det hebreiska språket ett substantiv böjbart i obestämd och bestämd form i singular respektive plural. En satan eller en djävul kan betyda antingen en åklagare eller utan artikel vara ett namn. *Djävulen*, grekiskans *diabolos*, betyder *belackare*, *förtalare* och stavas med liten begynnelsebokstav i Bibeln medan Satans begynnelsebokstav är en versal. Betydelsen av *Satan* i hebreiskan är *åklagare*, *fiende*, *motståndare*.⁸ Båda benämns som åklagare i både Gamla och Nya Testamentet, särskilt i Jobs bok. Djävulen har inget egentligt namn i Bibeln, utan kallas just åklagare.⁹

I Bibel 2000 ordbok definieras demoner som *lägre sataniska krafter och andar, som ansätter människorna. De knyts till öknar, ödelagda städer och kultiskt orena platser*. I Nya Testamentet nämns de särskilt i samband med sjukdomar hos människor, som är besatta av dem.

2.6 Djävulens kön

Genomgående i uppsatsen används pronomenet ”han” av praktiska skäl. Djävulen är kroppslös ande och saknar följaktligen genus. Undantaget är att pronomenet ”den” används när djävulen som substantiv avses. Någon gång benämns Gud, också en genuslös ande, med ”han” av samma praktiska skäl. Dock kan i sammanhanget nämnas att Guds välkända tilltalsnamn Herre och Fader i flera religioner beskriver egenskaper och inte genus, exempelvis omsorg och godhet, vilket också kan uttryckas i moderliga termer. Kontentan är att Gud överskrider det mänskliga faderskapet respektive moderskapet.¹⁰

3 Huvuddel

3.1 Ondskans natur enligt Augustinus och Thomas av Aquino

Den italienska teologen och filosofen Thomas av Aquino, portalfiguren för högmedeltidens skolastik, utarbetar i sitt mycket omfattande verk *Summa Theologica*, med ett rationellt förhållningssätt den teologi som utgör en väsentlig grund för den katolska läran.

⁷ Katolska kyrkans katekes, nr 391, Amorth, 1999, s. 27.

⁸ Kelly, 2006, s. 2-3.

⁹ Bibel 2000 ordbok.

¹⁰ Katolska kyrkans katekes, nr 239.

Allt som existerar är gott därför att det är skapat av Gud, resonerar Thomas av Aquino, därav följer att det som existerar inte kan vara motsatsen till det goda. Gud kan inte skapa icke-existens. Det leder till att det onda i sig är brist på det goda och därmed inte ett levande väsen med essens, eftersom det inte är skapat. Alltså: det onda existerar inte i egentlig mening utan bara genom frånvaron av det goda – en slutsats han delar med Augustinus. Anders Piltz formulerar

Augustinus och Thomas av Aquinos tes om ondska som frånvaro av gott som följer:

Det ondas väsen är att det inte har något väsen, så har den klassiska filosofin definierat saken. Det onda är avsaknad av det som borde finnas. Detta är inte en banalisering av ondskans förfärlighet. Ett skyddsräcke som saknas har heller inget väsen men blir inte mindre ödesdigert för det, åtminstone inte för den som störtar ner i bråddju-
pet¹¹

Det onda kan inte agera, fortsätter Thomas av Aquino, eftersom det inte har något eget subjekt men det onda finns verkligen i saker i egenskap av något ofullkomligt, utan väsen och när något fallerar från sin plats där det hör hemma måste misslyckandet ha en orsak som drar det goda ur läge. Inget kan rubbas utan orsak. Han förklarar denna, vad som kan tyckas vara en paradoxal tanke: aktivitet å ena sidan och icke-existens å den andra. En sak kan misslyckas i att vara god. Det onda finns då i det som är fördärvat. Fördärvelse är i sig ont. Den finns i den bristfälliga handlingen och har därför endast sin grund i en bristfällig källa och eftersom Gud är perfekt är inte källan Gud.¹²

Det finns en ordning i universum. Ondskan hör inte dit och kan aldrig rubba den utom om den ansluter sig till något gott, något som existerar, vilket den kan göra ”tillfälligtvis” som, skulle man kunna säga, en parasit, indirekt utan möjlighet att vara ”första agent” till det godas fall.¹³ Det onda kan dock aldrig helt sluka det goda. Ondskan kan inte fördärva den del som Thomas av Aquino beskriver som det godas subjekt. Mörker är en brist och därmed ont som sagt utom i ett fall när det goda passar som subjekt till en sådan brist. Den del av ondskan som är sammanbundet med subjektet får tillfälligt en essens, eftersom subjektet ingår i den skapade godheten. Detta för med sig att universum aldrig helt kan förgås, eftersom ondskan finns som en mindre del i det goda. Om ondskan essentiellt skulle bestå av endast ondska skulle den förinta sig själv. Den ondska som finns behövs för att säkerställa viktiga saker som fria viljan och lyckan och motsatserna som ger människan kontraster, exempelvis i att känna rättvisa i förhållande till orättvisa.¹⁴

¹¹ Piltz, *Signum* nr 2, 1999.

¹² Thomas av Aquino, *Summa Theologica*, 1-1, Cosimo Classics, New York, 2007, s.255.

¹³ *Ibid.*, 1-1, 2007, s. 253-254.

¹⁴ Thomas av Aquino, *De malo*, 2003, s. 253-264.

Så långt Thomas av Aquinos metafysik rörande ondskans natur. Nästa steg blir att undersöka hur katolska kyrkan formulerar synen på ondskan i förhållande till djävulen med utgångspunkt i djävulens natur.

3.2 Djävulens natur

Enligt den katolska läran är djävulen ren ande. Det är en mäktig och verksam helt ond existens, inte en abstrakt princip¹⁵ utan ett levande subjekt med fri vilja och initiativförmåga. Denna ande är utrustad med en kraftfull intelligens. Djävulen är en person,¹⁶ i den bemärkelsen att den äger en individuell karaktär. Begreppet person får inte förväxlas med mänsklig personlighet eller den litterära termen personifikation. Påven Paulus XI deklarerade i en audiens 1972 att djävulen inte är någon opersonlig princip, utan en personlig makt. Änglar existerar tveklöst, enligt katolsk tro, vilka definieras som andliga varelser utan kropp.¹⁷ De är av samma substans som de fallna änglarna, demonerna, av vilka djävulen är en.¹⁸ Änglarna äger liksom djävulen individualitet, fri vilja, handlingsförmåga och intelligens. Thomas av Aquino beskriver ängeln som en intellektuell substans, fristående från kroppslighet och överlägsen intellektualitet i kombination med kropp. Att dessa väsen existerar är en trossanning; både Bibeln och traditionen är ense i detta. Varken djävulen eller änglar är alltså vare sig *symboler eller metaforer*.¹⁹

3.3 Djävulen i förhållande till ondskan

Att utgå från alternativet djävulen som en icke-metaforisk ond ande leder till frågan huruvida djävulen är underställd en högre metafysisk ondskan eller om djävulen tvärt om utgör en högre verklighet varur ondskan utgår. Kyrkofadern Augustinus svar på frågan är att djävulen är ondskans ursprung.²⁰ Enligt Katolska kyrkans katekes driver djävulen, den Onde, på ondskan och är dess upphov. Satan, eller djävulen, är alltså inte detsamma som ondskan utan överordnad. Det är den Onde och sammantaget allt ont man ber att bli befriad ifrån i bönen *Fader vår*.²¹

¹⁵ Katolska kyrkans katekes, nr. 2851.

¹⁶ Ibid., nr. 330.

¹⁷ Ibid., nr. 328-330.

¹⁸ Ibid., nr. 391.

¹⁹ Katolska kyrkans katekes nr. 328.
Thomas av Aquino, s. 265.

Amorth, 1999, s.27.

²⁰ Plantinga, 1974, s.58.

²¹ Katolska kyrkans katekes, nr. 2854.

3.4 Djävulens ursprung

Först under 300-talet, formades av kyrkofäderna traditionen om Lucifer den fallna ängeln och kopplingen till Adam och Eva.²² Lucifer var precis som alla andra hundratusentals änglar skapad god av Gud, för att ägna sig åt ständig lovprisning och för att tjäna människan. Den ståtliga ängeln förmådde dock inte nedlåta sig till att tjäna en så simpel varelse utan drog vid en viss tidpunkt i historien, före människan men efter Kristus, med sig mängder av änglar, vilka själva valde att synda mot Gud och blev demoner.²³

Den traditionella myten om Lucifers fall gestaltar de egenskaper och drivkrafter som enligt den katolska läran skulle komma att forma hela mänsklighetens levnadsvillkor. När det gäller djävulens ursprung kan Katolska kyrkans katekes tyckas otydlig i var gränsen går mellan myt och trossanning. En ”förförisk röst” talar, vilket ger intryck av mytologiskt stoff å ena sidan, medan änglarnas synd i samma avsnitt å andra sidan bokstavligen kopplas till Jesus sändning.²⁴

3.5 Syndafallet – en myt

Katolska kyrkans allegoriska och andliga tolkningstradition har rötter i tidig medeltid. I Vatikanens påvliga bibelkommission²⁵ diskuterades år 1993 kyrkans nutida bibeltolkning. Förhållningssättet pekar enligt *Katolsk dokumentation* på möjligheten att närma sig både Gamla och Nya Testamentet utifrån att se texterna som uttryck för livserfarenheter.²⁶ Berättelsen om syndafallet och kunskapens träd på gott och ont²⁷ tolkas *symboliskt* i den katolska kyrkans huvudfåra. Den gestaltar människans beroendeförhållande gentemot Skaparen och livets begränsning i det att moraliska normer måste beaktas²⁸. Historien om syndafallet är i den katolska kyrkans katekes formulerad som *bildspråk*²⁹ och är således inte avsedd att förstås bokstavligt. Att en levande kvinna, Eva, hebreiskans *kvinna* och Adam *man* bokstavligen befinner sig i en trädgård är självklart mytologi, enligt Anders Piltz i *Det gråtande djuret*³⁰ Men att en verklig händelse i någon form har ägt rum i tidigt i mänsklighetens historia, ur vilken ett fritt val skapat mänsklighetens benägenhet att synda, det vill säga arvsynnen, är en väsentlig katolsk trossanning. Djävulen införde verkliga ondska, smärta, synd och död, enligt katekesen. Den Onde övertalade urmänniskan att vägra erkänna vare sig sitt beroende av Gud eller sin lydnad inför hans bud. De kände inte längre förtroende för Gud utan föredrog sig själva. Djä-

²² Kelly, 2006, s.8.

²³ Katolska kyrkans katekes, nr. 391.

²⁴ Ibid., nr. 391-394.

²⁵ Se under 1.3

²⁶ Katolsk dokumentation, nr. 22, 1993, s.16.

²⁷ 1 Mos 2:17.

²⁸ Katolska kyrkans katekes, nr. 396.

²⁹ Ibid., nr. 390.

³⁰ Piltz, 1998, s.135-137.

vulen vill fortfarande dra med sig andra från ljuset,³¹ dock inte till en plats i bokstavlig mening utan till ett mentalt tillstånd av lidande, enligt påve Franciskus.

3.6 Synd

För att förstå hur djävulen enligt den katolska teologin agerar med avsikt att nå sina syften och sin slutgiltiga destination behövs en definition av begreppet synd.

Synd är ett brott mot förnuftet, sanningen och ett rätt samvete; den innebär en brist på verklig kärlek, mot Gud och mot nästan, på grund av förvriden bundenhet vid vissa ting. Den skadar människans natur och angriper solidariteten mellan människor. Den har definierats som ett ord, en handling eller en önskan som står i motsättning till den eviga lagen³²

Vidare definieras synden som en uttalad självkärlek och som en ”högmodig självupphöjelse”.³³ Thomas av Aquino såg synden grundad i det den förste syndaren gjorde – han ville bli som Gud. Av de sju dödssynderna under medeltiden betraktades högmodet som ursprunget till de andra, därav betecknad som den allvarligaste synden. Att av högmod vägra ångra sig utan i stället framhärda i svåra synder leder till evig död; uppfattningen omfattas sedan medeltiden fortfarande i katolicismen enligt katekesen.³⁴ Att häda den helige Ande är den enda oförlåtliga synden.³⁵ En dödssynd förstör inte bara skadar kärleken i en människas hjärta och måste ångras.³⁶ I katekesen används begreppet dödssynd; dock i mindre skala än motsvarigheten ”allvarlig synd”. Utöver denna kategori graderas synder i olika nivåer av styrka.

3.7 Djävulens metoder

3.7.1 Anfäktelse

This evil, namely, the one from the devil, creeps in through all the accesses of the senses, gives itself shapes, adapts itself to colors, adherents to sounds, is hidden in anger and false speech, underlies odors, infuses with flavors, and clouds all avenues of understanding.³⁷

³¹ Katolska kyrkans katekes, nr. 397-398.

³² Ibid., nr. 1849.

³³ Ibid., nr. 1850.

³⁴ Ibid., nr. 1861.

³⁵ Ibid., nr. 1864.

³⁶ Ibid., nr. 1855.

³⁷ Thomas av Aquino, *De malo*, 2003, s.50.

Här menar Augustinus, enligt Thomas av Aquinos hänvisning, att djävulen eller en ond ängel utan människans medgivande har makten att ta sig in i intellektet och påverka viljan och därigenom direkt orsaka synd. Den kan ta sig in i människan genom att på olika sätt egga till ondskefulla begär, förvränga sinnena och tankeförmågan. Man kan jämföra med Judas när Satan förde in idén om förräderiet i hans hjärta eller med andra ord for in i honom.³⁸ Judas samtyckte till att förråda Jesus.³⁹

Anders Piltz beskriver hur djävulen lägger grunden för felaktiga val och moraliskt lidande.

Evangeliet framställer saken realistiskt: människan har en förfärande potentialitet att välja helt fel, och ofta är hon utan personlig skuld offer för ett moraliskt lidande som övermannar henne. Det har sitt upphov i den som kallas lögnens furste och vars normala, banala verksamhet inte går ut på att skrämja vettet ur folk [...] utan snarare genom förställning, suggestion, illusion, lögn och värdeförvirring.⁴⁰

Alla måste tillstå att det finns en djävulsk drivkraft som får människor att bete sig som djävlar mot varandra. Men det obegripliga, ofta självförvällade, lidandet, som ger någon en kick men därefter en sjufalt större ångest, är något ont. Ännu värre är det lidande som ingen tjänar på. Ondskan är till sin natur irrationell. Den är en gåta, ett mysterium. Ondskan är metafysisk. I annat fall kunde man komma till rätta med ondskan genom ökad forskning.⁴¹

3.7.2 Frestelse

Enligt Augustinus ståndpunkt i verket *On Free Choice*, kan djävulen indirekt vara orsaken till synd genom att både invärtes och utvärtes fresta människan eller uppenbart ta befälet över dem som förbehållslöst överlämnat sig till djävulen. För att den Onde ska ta överhanden och skada vårt innersta väsen krävs samtycket. Augustinus åsikt är att det är människan själv som bär ansvaret för sin ondskefullhet, inte djävulen. Synden kommer ur det fria valet, genom att ge tillåtelse till det ondas verkan; alltså orsakar inte djävulen direkt synd utan indirekt genom att övertala och upptända offret.⁴² En annan fråga han ställer är huruvida all synd orsakas av djävulens aktivitet eller även genom överkonsumtion av sinnenas njutningar, oavsett honom. Augustinus svar är att människan alltid själv väljer det onda, oavsett om det kommer inifrån egna önsknings eller genom frestelse.

³⁸ Ibid., s.149-158,

Joh. 13:27.

³⁹ Luk. 22:6.

⁴⁰ Piltz, 1999.

⁴¹ Ibid.

⁴² Thomas av Aquino, *De malo*, 2003, s.151.

3.7.3 Det naturligt onda

Begreppet ”det naturligt onda” innebär till skillnad mot det moraliskt onda, vilket tillskrivs människan själv, att djävulens ondska skapar en direkt förödelse genom naturkatastrofer, sjukdom och död. Denna mekanism verkar utöver den direkta respektive indirekta moraliska metoden. Enligt katolicismen existerar det fysiskt onda emellertid som en del av en utveckling mot fulländning, som innefattar både det mer fullkomliga och det mindre fullkomliga. Vissa saker bryts ner i naturen för att möjliggöra utvecklingen mot en fulländad värld, en tes som härrör sig från Thomas av Aquino.⁴³ Augustinus menar att den naturliga ondskan är en konsekvens av djävulens fientlighet mot Gud; djävulen försöker åstadkomma så mycket skada som möjligt tillsammans med sina demoner.⁴⁴

3.8 Djävulen tillåten

Allt som Gud skapat har en fri vilja, vilket innebär möjligheten att självständigt välja mellan ont och gott. Denna möjlighet bygger enligt katolskt synsätt på Guds orubbliga respekt, i samma grad för änglar som för människor; därför hindras inte djävulen med sina planer, eftersom han är en ängel, om än fallen. Han skapades god men valde att bli ond⁴⁵. Inte heller människans omoraliska handlingar hindras. En viktig katolsk föreställning är att Gud aldrig avspisar någon skapad varelse, inte ens den mest perverterade.⁴⁶ Det onda som sker utifrån det fria valet kan vändas till något gott. Således blir allt vad djävulen gör för att skada människor och samhällen fysiskt och andligt något som Gud låter ske av respekt för det fria valet. På frågan om orsaken hänvisar katekesen till att det handlar om ett mysterium vi inte kan förstå. Gud vill inte tränga sig på och bryta integriteten hos allt skapat även om handlingen är ond.⁴⁷ *Gud tillåter men vill inte det onda.*⁴⁸ Dock finns förtröstan i Guds hjälp och försyn⁴⁹ I katekesen hänvisar man till av Aquinos tes att den mänskliga naturen redan från början var avsedd att nå högre mål genom den Onde anden eller synden.⁵⁰

Det ingår i den klassiska katolska tankevärlden, särskilt hos Thomas av Aquino, att Gud kan använda sig av djävulen i syfte att pröva människan för att stärka och att rädda henne. Gud tillåter demonerna att verka i skapelsen för att skada människan så mycket hon tål men inte mer *Deo permittente* ”Med guds tillåtelse”.⁵¹ Amorth menar att Gud alltid tillåter normal ”satanisk aktivitet” i syfte att stärka människans andliga liv.⁵² Allt i den här världen kan åstad-

⁴³ Katolska kyrkans katekes, nr. 310.

⁴⁴ Plantinga, 1974, s.58.

⁴⁵ Katolska kyrkans katekes, nr. 391-393.

⁴⁶ Amorth, 1999, s.57.

⁴⁷ Katolska kyrkans katekes, nr. 311.

⁴⁸ Intervju med Anders Piltz, bilaga 1.

⁴⁹ Rom. 8:28.

⁵⁰ Katolska kyrkans katekes, 412.

⁵¹ Ankarloo, 2003, s.182.

⁵² Amorth, 1999, s.56.

kommas av demonerna.⁵³ Paulus skriver att församlingens prövningar inte varit övermänskliga, att dessa inte är större än förmågan och att Gud ger en utväg.⁵⁴ Om inget sker utan Guds medgivande, inte heller ont, bevaras allmakten. Människan tillåts synden, dock förkastas den i sig. Augustinus synpunkter rörande teodicéproblemet är att fria, rationella och moraliska varelser är att föredra framför varelser utan möjlighet att synda. Djävulen står för den möjligheten.⁵⁵

3.9 Djävulens funktion i Gamla Testamentet

I Gamla Testamentet finner man änglar, till exempel i Jobs bok och i historien om Bileams åsna⁵⁶ men inte i egenskap av den fallna ängel kallad Lucifer. Det var först efter Nya Testamentets tillkomst på 100-talet e.Kr. som Satan identifierades med Lucifer, den ängel som valde att bli ond och därmed utkastad ur himmelriket. Inte heller kopplades Satan i Nya Testamentet till Adam och Eva. I Jesaja 14 beskrivs den grymme kungen av Babylon som ”den högmodige som ville stiga upp till gudaberget och ”som störtar ner från himlen till dödsriket, avgrundens djup, likt en lysande stjärna”, ett kapitel till grund för kyrkofädernas slutsats angående Satans eller djävulens identitet.⁵⁷

Den för Gamla och Nya Testamentet gemensamma djävulen, motståndaren, fungerade särskilt Gamla Testamentet som åklagare, en åklagare av Gud satt att patrullera på jorden i syfte att göra anklagelser inför den himmelska domstolen. I Jobs bok är denne en spion att på uppdrag pröva den rättfärdige Job. Gud använder till och med åklagaren som rådgivare och frågar efter hans åsikt. Satan får använda vilka medel han vill för att se om Job verkligen förblir trogen vad som än händer. Job som förlorat allt kämpar med sin vrede gentemot Gud men återfår till slut sin ödmjukhet och tacksamhet trots allt genom att Gud visar honom sin mäktiga skapelse, något som Job inte själv kan åstadkomma. Djävulen förlorade i slutändan.

Ett färgstarkt exempel på temat anklagelser inför Gud återkommer i en av Heliga Birgittas uppenbarelser. Här är djävulens verksamhet också förgäves. Året är 1372 i Neapel. En av Birgittas söner, Karl som levtt ett syndigt liv dör och Birgitta skådar i en uppenbarelse djävulen tvista med jungfru Maria om sonens själ inför Guds domstol. Djävulen menar att rätt ska vara rätt och anklagar jungfru Maria för att ha tagit i sonens smutsiga själ, när hon ville lägga fram den till Gud. Djävulen gör anspråk på den av rättviseskäl; han har skrivit upp Karls alla synder på en lång lista. Just när djävulen ska läsa upp dem blir listan upplöst. Alla Birgittas böner och tårar, henne ovetande, har gett sonen nåden att känna ånger, vilket i sin tur omedelbart utplånar skulden. ”Då ropade djävulen som en galning: ’Jag är plundrad på min makt!’ ”⁵⁸

⁵³ Ibid., 1999, s.67.

Plantinga,, 1974, s.58.

⁵⁴ Kor.10:13.

⁵⁵ Plantinga, 1974, s.27-28.

⁵⁶ 4 Mos. 22-24.

⁵⁷ Kelly, 2006, s.116.

⁵⁸ Lundén, 1967, s.354-357.

3.10 Djävulens funktioner i Nya Testamentet

Djävulens roll som åklagare fortsätter i Nya Testamentet.⁵⁹ Han försöker konstant snärja människan, är misstänksam mot alla, inkluderat Jesus, och är fientlig mot hans följeslagare. Han testar deras motståndskraft genom att tillsammans med sina demoner fresta för att kunna hitta något att klaga på inför Gud. Han blir den som stör ordningen och friden, saboterar och använder alla medel för att hindra människors frälsning.

Kellys tes är att Satans av Gud givna auktoritet fortsätter även i Nya Testamentet och att Satans funktion fortfarande skulle vara att straffa och disciplinera människan i ett samarbete med Gud.⁶⁰ Det här resonemanget är enligt Anders Piltz felaktigt; Gud kämpar mot djävulen. De händelser som skedde när Jesus enligt Markusevangeliet sökte ensamhet i öknen mynnade ut i att Satan fick lämna platsen efter tre försök att fresta Jesus till att välja den mänskliga vägen i motsats till den som leder till att fullständigt lyda Guds vilja.⁶¹ Enligt Kellys tolkning berättar Lukasevangeliet⁶² att djävulen menar sig ha blivit tilldelad makt att fresta och pröva. *Djävulen förde honom högt upp och lät honom i ett ögonblick se alla riken i världen och sade till honom: ”Jag skall ge dig all denna makt och härlighet, ty den har lagts i mina händer och jag kan ge den åt vem jag vill”*. Kelly drar slutsatsen att Satan kommit till jorden för att öva sin funktion som frestare på Jesus.⁶³ Bengt Ankarloo framhåller till skillnad mot Kelly, och i likhet med Piltz, att Satans roll som frestare och åklagare mot människan i samarbete med Gud gäller i Gamla Testamentet och att Gud blir hans fiende i Gamla Testamentets yngsta böcker⁶⁴

3.11 Djävulens mål och kamp

Djävulens mål är att erövra Kristus plats mitt i skapelsen och på så sätt rebelliskt ruinera Guds plan.⁶⁵ Hans önskan är ständigt att vara i centrum men Kristus kommer, alltid vara där. Allt är skapat i Kristus; han fanns före allt och allt summeras i honom.⁶⁶ Uppenbarelseboken beskriver hur Kristus deltar i en kosmisk kamp med Satan som stigit ner till jorden, rasande därför att han vet att hans tid är kort. Draken störtade till marken: *Och han, den stora draken, ormen från urtiden, han som kallas Djävul och Satan, han som förför hela världen, han störtades ner på jorden och hans änglar störtades ner med honom.*⁶⁷ I Lukasevangeliet formuleras förloppet av Jesus [...] *Han svarade: Jag har sett Satan slungas ner från himlen som en blix.*⁶⁸ Kam-

⁵⁹ Kelly, 2006, s.72.

⁶⁰ Ibid., s.167-171.

⁶¹ Mark 1:12-13.

⁶² Luk. 4:5-7.

⁶³ Kelly, 2006, s.106.

⁶⁴ Ankarloo, 2003, s.16.

⁶⁵ Amorth, 1999, s 22.

⁶⁶ Koll.1:15-19.

⁶⁷ Upp.12:9-12.

⁶⁸ Luk.10:18.

pen försiggick inte bara i en avlägsen dåtid utan försiggår även i framtiden och i nuet kring striden på korset, som genom offret kommer leda till Kristus seger över det onda, vilket innebär en restaurering av Guds ursprungliga plan.⁶⁹ Den Onde har makten på jorden just nu, något han deklarerade när han frestade Jesus i öknen. Djävulen är dock redan dömd⁷⁰ och blir succesivt besegrad av Kristus som med hjälp av korset krossar djävulens välde.⁷¹ Världens härskare och furste ska fördrivas; han har ingen makt; han ska besegras och störtas.⁷² Satan beskrivs som både svag och stark enligt ovanstående bibelverser, omväxlande med makt, utan makt eller som redan förlorad. Klart är att fursten temporärt har makten över jorden och att Kristus strider för sitt mål, något som utifrån ett odogmatiskt perspektiv rimligtvis rör sig om en hård strid mellan två mer eller mindre jämbördiga krafter. En likvärdighet i maktfördelningen måste jämföras med kyrkofädernas förnekande av en dualistisk verklighet. Gud utför ingen kamp mot en kosmisk likvärdig makt.⁷³

3.12 Djävulens namn, handlingar och egenskaper enligt Nya Testamentet

Frågan som skulle besvaras i uppsatsen var i vilken bemärkelse och med vilka egenskaper djävulen existerar. Vi har konstaterat att djävulens essens är ande, en mäktig ond ängel, med andra ord en demon med egen vilja och intelligens. Djävulens egenskaper enligt Nya Testamentet motsvarar Katolska kyrkans uppfattning om den samme.⁷⁴ Djävulens namn och roller i det följande är valda utifrån några av de centrala och välkända bibelställena.

- Åklagare: Jesus förutsäger Petrus förnekelse och inleder med att Satan har utverkat åt sig att få sålla dem som vete.⁷⁵
- Åklagare: [...] *han som anklagade dem inför vår Gud både dag och natt.*⁷⁶
- Lögnens fader: *Ni har djävulen till fader, och ni vill göra vad er fader önskar. Han har varit en mördare från första början, och han står utanför sanningen därför att någon sanning inte finns i honom. När han ljuger gör han det med egna ord, ty han är en lögnare och lögnens fader.*⁷⁷

⁶⁹ Katolska kyrkans katekes, nr. 385.
Amorth, 1999, s.21.

⁷⁰ Joh. 16:11.

⁷¹ Luk. 10-18.

⁷² Joh.14:30.

Joh. 12:3.

Upp.12.11

⁷³ Hägglund, 1984, s. 95.

⁷⁴ Piltz, bilaga 1.

⁷⁵ Luk. 22:31.

⁷⁶ Upp. 12:10.

⁷⁷ Joh. 8:44.

- Mörkrets makt: Jesus fångslas, vilket föregås av att Judas förråder honom inför beväpnade tjänare, utsända av översteprästrarna, med en kyss. Avsnittet avslutas med att Jesus konstaterar att mörkret har makten.⁷⁸
- Förgöraren: Paulus varnar för avgudadyrkan genom att i brevet återberätta Mose övergång över havet. Tusentals människor dog därför att de begärde det onda genom att begå otukt.⁷⁹
- Fienden: I *liknelsen om ogräset* försöker fienden sabotera en skörd genom att så ogräs i vetet.⁸⁰ Markus specificerar vem i *tolkning av liknelsen om sådden* Det är Satan som genast kommer och förstör orden som blir sådda i människor.⁸¹
- Ovännen: Jesus klargör enligt Matteus innebörden av *liknelsen om ogräset*. Det var djävulen som sådde ogräset.⁸²
- Ormen: I *kvinnan och draken* identifieras djävulen eller Satan med en drake, en orm, som förför hela världen.⁸³
- Denna världens furste: När Jesus talar om sin död för sina anhängare förklarar han att världens härskare ska fördrivas. Han varnar för att låta mörkret övervinna ljuset. *Han (Satan) har förblindat deras ögon och förstocket deras hjärtan.*⁸⁴
- Den onde: I Herrens bön, eller *Fader vår*, syftar *ondo* på den Onde, alltså Satan.⁸⁵

3.13 Djävulens namn, handlingar och egenskaper enligt John Milton

John Milton skildrar i sitt epos *Paradise Lost* legenden om Lucifers fall. Många av de egenskaper Satan besitter i Nya Testamentet återspeglas i Miltons tolkning. Valda avsnitt ur eposet beskriver några välkända drag, sedda genom Miltons bildspråk. Egenskaper som avund och fåfänga återkommer ofta vid sidan av högmodet i verket. Avund räknades som en av de allvarligaste dödssynderna medeltiden, eftersom den för med sig de andra dödssynderna.

Kontexten är Miltons beskrivning av hur Kristus inträder i himlen och demonen Lucifer försöker uppvigla änglarna mot honom. Lucifer hänvisar till jämlikheten; ingen ska göras till konung över sina gelikar och ingen ska kräva att bli dyrkad (med syftning på Kristus). Lucifer fortsätter ärelystet med att änglarna har titlar; de är furstar och det är mot deras värdighet att tjäna i stället för att härska. Att böja knä inför Kristus är förnedrande och friheten går före lagar. Han förlorar sin svartsjuka kamp mot Kristus och faller i sin revolt tillsammans med de

⁷⁸ Luk.22:53.

⁷⁹ 1 Kor.10:10.

⁸⁰ Matt.13:25.

⁸¹ Mark.4:15.

⁸² I Matt.13:39.

⁸³ Upp.12:9.

⁸⁴ Joh.12:31,14:30,16:11.

⁸⁵ Katolska kyrkans katekes, nr 2864. Matt. 6:9-13.

änglar han förfört, från saligheten till en eld utan innehåll. En strid utspelas mellan Guds styrkor och Lucifers. När han i avund fåfängt och galet vill installera sig på Messias tron, är Lucifer högmodig, ärelysten och svartsjuk; han bedrar och revolterar. I de kommande verserna skildras Lucifers högmod i sin kärna, ambitionen att överta Guds tron, planen att genom revolt förhindra Guds ursprungliga rike att realiseras.

[...] Framför sin mörka förtrupp, innan ännu vårt slag begynt, till stridens vassa egg trädde med långa, högmodiga steg nu Satan ut, gigantisk till gestalt, i vapen klädd av adamant och guld [...]⁸⁶

Väl i Helvetet ska det förhandlas om makten [...] Härskaren, som tycktes ensam medtävlare till Gud och därtill var Avgrundens monark, i ståtlig pompa och härmad gudaprakt [...]⁸⁷

Eftersom djävulen inte kan skapa till skillnad mot Gud, kan han bara härma och får nöja sig med att vara ståtlig och stolt i Helvetet. I 1700-talets folkstro är han bara en ynkelig frustrerad förlorare och en efterapare, en löjlig "Gus apa" *simia Dei* och är enligt Bengt Ankarloo inte Ondskan själv längre.⁸⁸ Gabriele Amorth som ser allvarigare på Satans plagierande menar att denne bekämpar Gud och Frälsaren genom att intala sig själv att han dyrkar Gud och genom att härma kristna institutioner, därav begreppen anti-krist och anti-kyrka. Samtidigt som djävulen vill vara Gud hatar han honom. När han försöker kopiera dygderna i himlen blir de till de motsatta i helvetet. Allt förvandlas till en upp-och nervänd värld. Satanskors är ett exempel.⁸⁹ Sammantaget gör Satan en ful karikatyr av allt skapat.

Milton fortsätter med att beskriva hur Lucifer efter att ha störtat ger sig ut på vandring och går omkring på jorden under himlen.

Kommen till foten nu av Himmelstrappan som leder upp med gyllene steg mot porten ser Satan nedåt, häpen när med ens han varsnar på en gång hela vår värld. Som när en spejare all natten lång följt en riskabel, mörk och öde väg och så, när efterlängtdagen gryr, han når till slut en bergsryggs höga krön som för hans öga plötsligt breder ut den ljuva synen av ett okänt rike och kanske av en ryktbar huvudstad, utsmyckad rikt med torn och blanka spiror varöver morgonsolen strör sitt guld – sådan förundran grep Anden, fast han sett himlen, men än mera greps han av avund när han såg all denna skönhet [...]⁹⁰

Lucifer känner till att Gud skapat en ny varelse. Han möter Eva i naturen och glömmer för en stund hänförd sitt hat. Han blir bedårad av henne men visar återigen kännetecknen svekfullhet, avund, hämndbegär, grymhet, raseri och hat.

⁸⁶ Milton, 2012, sjätte boken, vers 115-125.

⁸⁷ Ibid., andra boken, vers 545-550.

⁸⁸ Ankarloo, 2003, s.184, 257.

⁸⁹ Amorth, 1999, s.29.

⁹⁰ Milton, 2012, tredje boken, vers 600-615.

[...]Hennes former som förde tanken till en Himmelsk ängels men mjukare, mer kvinnliga och veka, och hennes grace och oskuld, hennes blickar och varje handling, varje gest betvang med ens hans ondska, ryckte ljuvligt bort hans vilda raseri och dolska uppsåt. Så dröjde överväldigad, förstummad en stund den Lede, skild från allt det onda han bar i själen, fri från fiendskap, svekfullhet, avund, hat och hämndbegär. Men helvetet som brann i honom ständigt, om så han var i Himlen, dödar snart hans hänryckning och plågar desto mer, ju mera han betraktar denna sällhet han ej förunnats själv, och åter minns han sitt grymma hat, och väcker njutningsfullt sin lust igen till skada och fördärv.⁹¹

Innan kärleksparet förlorar sitt paradiset ser djävulen deras lycka i hat och avund.

[...] i famnen på Adam sjönk hon in, och mot hans bröst låg naken hennes runda barm och doldes av lösa lockars gyllene vågor. [...] och han höljde med rena kyssar hennes mun. I avund vände sig Satan bort, men lömsk och svartsjuk såg han dock sneglände ur ögonvrån och bittert mumlade han inom sig: ”Vilken förhatlig, vedervärdig syn! Här njuter dessa i varandras armar ett paradiset mer värt än själva Eden och får sitt lystmäte av salighet!”⁹²

Eva har för första gången gett sig ut i omgivningarna utan Adam och lovar att snart vara tillbaka. Lucifers lömskhet och avund fördärvar Eva för alltid.

[...] Adam som med en kärleksfull och hänförd blick en lång stund följde henne – sorgsen dock att hon inte förblivit vid hans sida – ropade åt henne att skynda sig och återvända snart, och hon gav löftet att komma hem igen vid middagstid och göra allting klart för deras måltid och eftermiddagsvilan. O du arma och svaga, vilseförda Eva, gäckad på lycklig återkomst, så som du hoppats! Från denna stund fick aldrig mer du njuta av ljuva måltider och ostörd vila i Paradiset, ty ett lömskt försåt stod bakom blomsterskuggorna på lur, helvetiskt onskfullt, berett att stänga din hemväg eller sända dig tillbaka berövad oskuld, trofasthet och lycka[...]”⁹³

Lucifer saknar sin forna glans och inser att kärleken och himlen är ouppnåeliga och slår tillbaka genom att i sitt hat fördärva Eva. Han använder inte våld utan lockar genom svek och lögn. Dock beskriver Milton Satan som bärare av en inre kluvenhet. Han kan sörja och saknar inte bara sin glans utan också godheten och dygden.

[...] Förvirrad stod Djävulen; hur vördnadsbjudande det goda är förnam han, såg vad dygden kan vara när den styrs av godhet, så och

⁹¹ Ibid., nionde boken, vers 520-535.

⁹² Ibid., nionde boken, vers 555-565

⁹³ Ibid., nionde boken, vers 450-470.

sörjde vad han mist, och allra mest att man lagt märke till hur all hans glans nu slocknat [...]⁹⁴

Enligt den katolska traditionen består djävulens högmod i att förakta den varelse som Gud skapat av stoft. Av den anledningen är hon enligt djävulen lägre stående än en ande och han vägrar förnedra sig genom att på Guds befallning tjäna henne. Milton låter djävulen med sitt skarpa intellekt reflektera över saken. Andra egenskaper djävulen visar upp i den följande versen är anspråksfullhet, avund och fåfänga. Eftersom högmod historiskt sett som sagt anses vara den svåraste synden, avslutas citaten ur *Det förlorade paradiset* med Miltons beskrivning av Lucifers överlägsenhet gentemot människan. Katolska kyrkans föreställning om konsekvenserna av denna synd lyder: [...] *Att av högmod vägra ångra sig utan i stället framhärda i svåra synder leder till evig död.*⁹⁵

[...] Vad han förkunnat satte han i verket, skapade människan, byggde denna värld med all dess prakt och härlighet åt henne, och hon fick Jorden för att leva där och härska över den; sen tvang han Änglar, lågor av himmelsk eld – o skändighet! att sänka sig till jordelivets sysslor, bli människans tjänare och vaktmanskap. [...] O nesliga förnedring! Jag som tävlat med Gudar nyss om högsta rangen – instängd snart i ett djur, beblandad i ett slem, mitt väsen inkarnerat i ett kräldjur, jag som gjort anspråk på Gudomlighet! /.../ den Högste kan ej jag nå – den som näst honom väckt min avund, detta nya skötebarn i Himlen, denne man av lera, son av hatet, som hans Skapare ur stoftet lyft upp för att än mer begabba oss. Ett sådant hån besvaras mest med hån.⁹⁶

3.14 Tabeller

Tabellerna åskådliggör de utvalda beskrivningarna av djävulen i Nya Testamentet och i Miltons *Paradise Lost*

3.14.1 Nya Testamentet

Åklagaren	anklagar
Lögnens fader	ljuger, mördar
Mörkrets makt	förstör med makt

⁹⁴ Ibid., fjärde boken, vers 950-955.

⁹⁵ Katolska kyrkans katekes, nr. 1861.

⁹⁶ Milton, 2012, nionde boken, vers 170-200.

Förgöraren	dödar
Fienden	saboterar
Ovännen	saboterar
Ormen	förför
Denna världens furste	förblindar
Den Onde	sprider ondskan på jorden

3.14.2 John Milton

ärelysten	hatande
avundsjuk	lömsk
svartsjuk	förstörande
fåfång	hatande
bedragande	avundsjuk
okreativ	falsk
sveckfull	sveckfull
avundsjuk	intelligent
hämndlysten	anspråksfull
grym	högmodig
rasande	hånfull

3.15 Varningar för att inte tro på djävulen – påve Franciskus homilia

Den 11 april 2014 talade påve Franciskus under en morgonmessa i Santa Marta Kyrka i Rom om djävulen som en närvarande verklighet. Den italienska nyhetsbyrån Zenit⁹⁷ rapporterade från Vatikanstaten samma dag. Påven menade att vi är offer för frestelser därför att djävulen inte vill ha vår helighet. Här följer Zenits referat av talet.

⁹⁷ Zenit.org.

Franciskus tal

Look Out, Because the Devil Is Present

Warns Against Being Naive or Thinking It's Old-Fashioned to Speak of Satan

The subject of the Pope's homily was Satan, as Francis affirmed that Satan continues to exist today and it's naive to ignore him.

Francis also said that if we listen to the Gospel, we can fight against his temptations.

Francis acknowledged that the Christian life is one which involves constantly fighting against evil, just as this was true for Jesus' life. The Pope underscored that, as Christians, we struggle against the devil and resisting his temptations.

He said, We too are tempted. We too are the target of attacks by the devil because the spirit of evil does not want our holiness, he does not want our Christian witness, he does not want us to be disciples of Christ. And what does the Spirit of Evil do, through his temptations, to distance us from the path of Jesus? The temptation of the devil has three characteristics and we need to learn about them in order not to fall into the trap. What does Satan do to distance us from the path of Jesus?

Francis then answered: Firstly, his temptation begins gradually but grows and is always growing. Secondly, it grows and infects another person, it spreads to another and seeks to be part of the community. And in the end, in order to calm the soul, it justifies itself. It grows, it spreads and it justifies itself.

The Pope said Jesus's first temptation was 'like a seduction'. He reflected on the devil telling Jesus to throw himself down from the temple to prove to the people that he was the Messiah. However, Jesus did not listen. So, the devil left, came back with others, and pressured Jesus again, but with greater persistence. The Pope highlighted how the greatness of the temptation had magnified.

Continuing with his theme, the Pontiff said, we have a temptation: it grows and infects others. He gave an example, saying Let's look at gossip: I'm a bit envious of this or that person and at first I'm just envious inside and I need to share it and go to another person and say: 'But have you seen that person?'.. and this gossip tries to grow and infects another and another... This is the way gossip works and all of us have been tempted to gossip! Maybe not one of you, if you're a saint, but I too have been tempted to gossip! It's a daily temptation. And it begins in this way, discreetly, like a trickle of water. It grows by infecting others and in the end it justifies itself.

Concluding his address, the Holy Father gave some advice to those present: We are all tempted because the law of our spiritual life, our Christian life is a struggle: a struggle. That's be-

cause the Prince of this world, Satan, doesn't want our holiness, he doesn't want us to follow Christ. Maybe some of you might say: 'But Father, how old fashioned you are to speak about the devil in the 21st century!' But look out, because the devil is present! The devil is here... even in the 21st century! And we mustn't be naïve, right? We must learn from the Gospel how to fight against Satan.

(D.C.L.)

3.16 Relationen mellan djävulen och återlösningen

Amorth bekräftar påvens uppfattning att djävulen kan ta sig in överallt, oavsett hur helig platsen är. Han fortsätter med att den som förnekar djävulen inte förstår synd och därmed inte återlösningen, döden på korset och vad den innebär för mänsklighetens befrielse från döden. Kristus lidande hade i så fall varit meningslöst. Men djävulens makt minskar bara gradvis; den kommer att existera tills skapelseprocessen är fullkomnad.⁹⁸

3.17 Djävulens verksamhet

Demonerna är ännu inte fördömda, enligt Amorth. Även om domen är oåterkallelig, betyder det att de fortfarande har kraften Gud gett dem när änglarna skapades. Han menar att djävulen ännu lever och plågar vårt samhälle, en mörk verksamhet som han uttrycker det. Det djävulen gör i vår tid är att infiltrera sig i media (som i sig inte är ond i sig) vilket delvis orsakar en konsumtion och materialism som förgiftar det västerländska samhället. Amorth jämför samtiden med romarriket i avseende av dekadens. För övrigt anger han som orsaker till materialism och hedonism, även marxismen och kommunismen, åtminstone i Italien.⁹⁹

3.17.1 Den lilla eller enkla Exorcismen och dopet

Ett annat exempel på övertygelsen om en verksam djävul, som behöver bekämpas är påven Leo XIII:s (1873-1903) bön, som även brukar kallas den *lilla eller enkla Exorcismen*. Här följer ett utdrag.¹⁰⁰

We drive you from us, whoever you may be, unclean spirits, all satanic powers, all infernal invaders, all wicked legions, assemblies and sects. In the name and by the power of Our Lord Jesus Christ, may you be snatched away and driven from the Church of God and from the souls made in the image and likeness of God and redeemed by the Precious Blood of the Divine Lamb. Most cunning serpent, you shall

⁹⁸ Amorth, 1999, s.19-20.

⁹⁸ Ibid s. 25-26.

¹⁰⁰ www.sacredheartdevotion.com/prayers.htm

no more dare to deceive the human race, persecute the Church, torment God's elect and sift them as wheat. The Most High God commands you. He with whom, in your great insolence, you still claim to be equal. "He who wants all men to be saved and to come to the knowledge of the truth" (1 Tim., II), God the Father commands you. God the Son commands you. God the Holy Spirit commands you.

I den katolska dopritualen ber man om befrielse från "den Ondes makt", från ursynd och mörker till ljuset; båda föräldrarna ska svara på den direkta frågan om de tar avstånd från det ondas lockelse och från djävulen, syndens upphovsman och furste.¹⁰¹ Här åsyftas den metafysiska reella ondskan, vilket utesluter en symbolisk tolkning av dopet.

4 Resultat

Djävulen är enligt den katolska läran en levande ond makt med vilja, handlingskraft och intelligens – en närvarande existens. Dess essens är ren ande, okroppslig och könlös, något man enligt traditionen kallat ängel eller efter fallet en mäktig demon, vilken har mycket stor makt, dock mindre än Guds. Djävulen kan, enligt Augustinus, genom att direkt påverka människor åstadkomma ondskefulla handlingar. Detta sker genom att inplantera värdeförvirring och ett snedvridet rationellt tänkande utan att vi är medvetna om att den moraliska måttstocken mer eller mindre sätts ur spel. Djävulens inflytande sker också indirekt genom frestelser, till vilka människan kan samtycka eller ej. Möjligen kan djävulen enligt Augustinus också direkt påverka skeenden i naturen. Fria viljan kan emellertid vara reducerad av olika anledningar i mänskligheten, vilket resulterar i att ansvaret för ondskefulla handlingar minskar i samma grad. Ju friare, desto större ansvar. En ondskefull handling måste vara medvetet utförd med avsaknad av empati, enligt Katolska kyrkan och även enligt filosofen Göran Hermerén.

För den nuvarande påven Franciskus är djävulen högst påtaglig. Den infiltrerar samhället på olika nivåer, inte synligt utan lömskt. Han varnar för att inte ta djävulen på allvar, eftersom ignorans ger djävulen fritt spelrum. Påven har också beskrivit mekanismerna kring hur förstörelsen sprider sig.

Katolska kyrkan uppfattar djävulens egenskaper som motsvarande Nya Testamentets beskrivning av honom i termer av mörker, lögn, söndring, död och lidande, vilket hatet och grymheten åstadkommer. Han är den som till varje pris vill stå i centrum, den fåfänge och den högmodige, egenskaper särskilt John Milton beskriver i *Paradise Lost*, den som inte vill sänka sig till att hjälpa svaga, utan tvärt om vill anklaga dem. Hans mål är att överta Kristus givna plats i världens centrum, för att på så sätt hindra konsekvenserna av utbytet på korset. Uppenbarelseboken beskriver hur *Denna världens furste* temporärt har makten på jorden men som

¹⁰¹ Oremus, 2008, s. 474-475.

ska fördrivas av Kristus i en kosmisk kamp här och nu och i framtiden, en kamp som emellertid inte ska betraktas som mellan två likvärdiga. Dualismen förkastades otvivelaktigt av kyrkofäderna.

Thomas av Aquino, teologen och filosofen vars läror det katolska tänkandet i hög grad vilar på, diskuterar ondskans existens och drar samma slutsats som Augustinus, nämligen att ondskan är det som rör sig ur djävulen men har till skillnad mot djävulen ingen egen existens utan innebär frånvaro av gott. Gud kan bara skapa gott, varför det onda måste vara en icke-existens. Tesen *Ondskan är tillåten men inte önskad av Gud* hör kanske till kärnan av den katolska lösningen av teodicéproblemet. Tillåtelsen innebär följaktligen att människan inte hindras av Gud att begå ondskefulla handlingar. Även djävulen har friheten och utrymmet att begå onda handlingar utifrån Guds princip att alltid respektera ett fritt val. Änglarna skapades med förmågan att välja, vilket lett till förekomsten av demoner. Guds förhållande till ondskan är ett mysterium enligt katolsk trosuppfattning, emellertid något som kan förstås genom att lita på Guds allmakt och försyn, eftersom ingenting sker utan Guds medgivande. Det onda kan användas till något gott; dessutom behövs djävulen, och betänk även synden, för människans utveckling mot högre mål. En gammaltestamentlig föreställning är att Gud använder Satan för att pröva och stärka människan. Vatikanens chefsexorcist Gabriele Amorth anser att Gud alltid låter demoner verka runt oss i detta syfte. Emellertid får vi påminna oss om att hans kontroversiella demonlära kanske snarast är representativ för medeltiden.

Eftersom Gud tillåter det onda i olika former och även kan betrakta lidande som meningsfullt infinner sig frågan om Guds rättvisa och godhet. Gud gör alltså det han inte önskar, vilket är nödvändigt för fria viljan. Under rubriken diskussion nedan avslutas uppsatsen med en personlig reflektion kring teodicéproblemet.

5 Diskussion – en personlig reflektion om djävulen som lösningen på teodicéproblemet

Den här uppsatsen har handlat om hur filosofer och teologer i historien och i nutiden sökt svar på gåtan om vad en ond handling är och vad som eventuellt är dess upphov, teser om vad eller vem djävulen är och vad denne möjligen åstadkommer med eller utan vårt samtycke. Om människan inte har makten över det som är irrationellt inom henne borde ingen bli kallad ond eller ondskefull utan vore ett offer för något – traumatiska händelser, med särskilt stor verkan på dem som är sköra utifrån sitt arv – eller offer för något yttre ont oavsett arv och miljö. Sedan kommer frågan i vilken grad detta yttre onda i så fall går att motstå och hur det kan nå fram till oss. Augustinus menade att djävulen kan ta sig in genom sinnena och påverka intellektet. Djävulen ger sig då på människan direkt, utan hennes medgivande. Han ändrar senare åsikt och lyfter fram människans fria val. Graden av motståndskraft varierar och ju större förutsättningar för goda val, desto större ansvar sägs det i katekesen. Priset är högt för den mora-

liska friheten. Lidandet blir i den katolska tankevärlden något som springer ur nödvändigheten av fria viljan, val genom egen förskyllan eller oskyldigt utifrån den försvagning arv och miljö kan skapa.

Förutom den mänskliga grymheten, indirekt orsakad av djävulen genom frestelser eller sinnesförvirring, kan även naturkatastrofer och sjukdom med sina konsekvenser av smärta skräck, separationer, död och sorg vara framkallade av djävulen, enligt Augustinus. Man kan leka med tanken att något mäktigt och hatfyllt roar sig med att konstruera metoder för att, förutom att inspirera till grymhet, indirekt orsaka fysisk och psykisk sjukdom också genom uppfinningen dåliga gener.

Lösningen på den klassiska teodicéfrågan i den kristna huvudfåran, inklusive i den katolska, är att Guds allmakt och godhet bevaras genom ”mysteriet” med att Gud kan göra gott av ont och att Gud tillåter ont av skäl vi inte kan förstå. Människan kan vila tryggt i vetskapen om att bli villkorlös skyddad och omhändertagen. Man accepterar hellre tanken på Guds tillåtelse av ondska än reducerar allmakten. Godheten ska behållas i vilket fall för att utgöra en kristen gud. Frågan är om förklaringen om Guds tillåtelse av ondskan, trots att Gud inte vill, räcker som sanning och tröst till alla miljontals och åter miljontals människors ofattbara lidanden genom tidevarv eller om modellen är en nödlösning i syfte att skapa en logik för att få ekvationen gå ihop. Någon undrar kanske om det i själva verket är Gud som är djävulen, eftersom Gud inte finns på plats när förödelser sker. Skulle en individ bli stärkt av ondskan eller i värsta fall brytas ned till bottenlös förtvivlan? Den troende förväntas lita på Guds kontroll av lagom mycket smärta, *Deo permittente*. Kanske kallas detta utifrån ett annat perspektiv cynism. Är lidandet något att vara stolt över, kroppsligt eller själsligt, något som visar att man ståndaktigt och ödmjukt accepterar Guds plan eller är det så att Gud tvärtom *inte i något fall accepterar mänskligt lidande*? Mörkret är i så fall inte någon Gud använder, oavsett syfte, utan tvärt om något han oinskränkt för en kamp emot.

Trots rädslan för dualismen sedan kyrkofäderna innefattas föreställningen om djävulen i den kristna tankevärlden, tydligt formulerad i den katolska dogmatiken, som realitet och detta i en eskatologisk mening avgörande kamp med Kristus om herraväldet. i kosmos. Gränsen mellan monism och dualism i det som definierar kristendomens kärna är flytande. Frågan är hur Kristus kamp med djävulen, tillåten av Gud, är logiskt möjlig att förena med tesen om Guds allmakt i ett monistiskt trossystem. Om inte djävulen finns med på korset, den som Jesus ska offra sig i utbyte mot, faller hela idén med Guds sonskap; Jesus blir endast en människa som med sin död varken ger frälsning, förlåtelse eller evigt liv.

Att tala om ondskan som frånvaro av gott löser inte problemet. Avsaknaden borde fyllts ut med gott; med andra ord är inte Gud allestädes närvarande och det hade Gud kunnat vara med sin allmakt. För möjligheten att behålla Gud fullkomligt barmhärtig och Kristus kamp på korset meningsfull, i centrum av allt, måste djävulen, Satan, accepteras som en levande verklighet i en likvärdig kamp med det gudomliga – dualism eller ej.

6 Referenslista

Litteratur

- Ankarloo, Bengt, *Helvetet - Döden och de eviga straffen i västerlandets kristna tradition*, Historiska media, Lund, 2003
- Amorth, Gabriele, *An Exorcist Tells His Story* Ignatius Press, San Francisco, 1999
- Thomas av Aquino, *De malo*, (engelsk översättning, *On Evil*) Oxford University Press, 2003
- Thomas av Aquino, *Summa Theologica*, volume 1–Part 1, Cosimo Classics, New York, 2007
- Bibel 2000
- Hägglund, Bengt, , *Teologins historia – En dogmhistorisk översikt*, Liber Förlag, Malmö, 1984
- Katolsk dokumentation, nr 22, *Att tolka bibeln idag*, Katolska Bokförlaget, 1993
- Katolska Kyrkans Katekes, Chatolica, 1996
- Kelly, Henry, Ansgar, *Satan – A Biography*, Cambridge University Press, New York, 2006
- Lindström, Fredrik, *Härlighetens Gud visade sig för vår fader Abraham. Guds bild i Gamla testamentet och i kristen teologi* (Birger Olssons red.) ”*Kristna tolkningar av Gamla Testamentet*”. Verbum 1997
- Lundén, Tryggve, *Den heliga Birgittas himmelska uppenbarelser*, Allhems Förlag, 1967
- Mark-Wogau, Konrad, *Filosofisk uppslagsbok*, Doxa, Lund, 1984
- Milton, John, *Det förlorade paradiset* (originalets titel *Paradise Lost*, 1667) Natur och kultur, Stockholm, 2012
- Oremus*, svensk katolsk bönbok, Veritas Förlag, 2008
- Piltz, Anders, *Det gråtande djuret – Människans mångtydighet i europeisk tradition*, Norma Bokförlag, 1998
- Piltz, Anders, Den banala ondskan, *Signum* , nr 2, 1999
- Plantinga, Alvin, *God, Freedom and Evil*, Harper and Row, New York, 1974

Icke-tryckta källor

Zenit.org.

www.sacredheartdevotion.com/prayers.htm

7. Bilagor

Intervju med Anders Piltz, bilaga 1

Göran Hermerén, Lunds Universitet, Lund, föredrag Ängelholms Litteratursällskap, 2014-02-10, *Den svårfångade ondskan – filosofiska aspekter*. E-mail, Göran Hermerén, *Den svårfångade ondskan*, bilaga 2

7.1 Bilaga 1

Intervju 2014-02-14

Frågorna är ställda till den katolska prästen och teologen Anders Piltz, avsedda att innefatta den romersk-katolska kyrkans tro enligt följande punkter.

1. Existerar djävulen i essentiell mening enligt Katolska kyrkan?
2. Motsvarar Nya testamentets beskrivning av djävulens egenskaper och funktioner den levande tron i Katolska kyrkan, formulerad i Katolska kyrkans katekes?
3. Är Satan, eller åklagaren, i Jobs bok den samma som Satan, eller djävulen, i Nya testamentet?
4. Används ”djävul” alternativt ”Satan” ofta i kyrkans olika sammanhang?
 1. Ja, djävulen existerar tveklöst i den bemärkelsen.
 2. Ja, beskrivningarna stämmer överens.
 3. Ja, i Nya testamentet kallas Satan Lögnens fader och Denna världens furste till exempel.
 4. Nej, det är inte så vanligt.

7.2 Bilaga 2

E-post 2014-03-06

Basvillkor

- Kan man vara ond om man bara är benägen att utföra onda handlingar – men aldrig utför några?
- (Basvillkor 1) Man måste utföra moraliskt förkastliga eller oetiska handlingar
- (Basvillkor 2) Dessa upprepas ett flertal gånger

analogt

- Kan man vara god om man bara är benägen att utföra goda handlingar – men aldrig utför några?
- (Basvillkor 1) Man måste utföra moraliskt goda handlingar
- (Basvillkor 2) Dessa upprepas ett flertal gånger

Några förslag/ond

- (a) den handlande förutser konsekvenserna av sina handlingar och
 - (b) har för avsikt att tillfoga sina offer ett avsevärt lidande,
 - (c) saknar empati, känner varken skam eller ånger
 - (d) känner tillfredsställelse i att tillfoga andra lidande,
 - (e) det finns ingen godtagbar ursäkt för de handlingar som utförts
-
- (a) den handlande förutser konsekvenserna av sina handlingar och
 - (b) har för avsikt att med sina handlingar hjälpa eller gynna medmänniskor,
 - (c) har empati, känner skam eller ånger om fel begåtts
 - (d) känner tillfredsställelse i att hjälpa eller gynna andra,
 - (e) det finns godtagbar ursäkt för ev oetiska handlingar som utförts
